

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Qaboos-Nama

عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر بن زیار از آل زیار بود. پدران او در نواحی شمال ایران، گرگان، طبرستان، گیلان و ری سال‌ها حکومت و امارت داشتند. او در حدود سال ۴۱۲ هجری به دنیا آمده است؛ چنان‌که در ۴۷۵ هجری که کتاب قابوس‌نامه را می‌نوشت. وی دختر سلطان محمود غزنوی را به همسری گرفت و از او صاحب فرزندى به نام گیلانشاه شد که قابوس‌نامه را برای تربیت وی نوشت و تجربیات خود را در اختیار او قرار داد تا در مسائل و مشکلات مهم زندگی از آن استفاده کند. او به مدت هشت سال در غزنین ندیم مخصوص مودود بن مسعود غزنوی بوده و آگاهی به سیرالملوک و اندرزهای شاهان را از ویژگی‌های ضروری برای ندیمان و شاهزادگان می‌دانست.

استاد بدیع الزمان فروزانفر درباره او می‌گوید: "کیکاووس از همه علوم و آداب متداول آن عصر مطلع بود و حتی حرف و صنایع را نیز آموخته و در بعضی از آنها استاد بود. به گفته این استاد ادبیات؛ قابوس ابن وشمگیر در فنون علمی از قبیل طب، فلسفه، نجوم و ریاضی مهارت داشت و خط پهلوی را نیز می‌خواند و به زبان طبری و پارسی نیز شعر می‌سرود.

در کتاب نصیحت‌نامه مشهور به قابوس‌نامه، عنصرالمعالی این کتاب را به صورت پندنامه‌ای برای فرزندش گیلانشاه نوشته و وی با کمال صمیمیت و هم‌دلی از لغزش‌های جوانی خود یاد می‌کند و بد و خوب هر چیز را می‌نماید. آنچه در قابوس‌نامه موجب شگفتی است، گذشته از اسلوب ساده و نثر دل‌انگیز عنصرالمعالی و لطف ذوق و حسن تعبیر او در نویسندگی وسعت اطلاعات و معلومات وی در زمینه‌های مختلف است. نگاهی به

فهرست ابواب کتاب و موضوعات گوناگونی که در هر یک مورد بحث واقع شده است نشان می‌دهد که عنصرالمعالی مردی است پرمایه و کتاب‌خوانده و در انواع رشته‌های علوم و فنون آن عصر فراوان چیزها آموخته. از شناختن حق پدر و مادر، پیری و جوانی و طرز غذا خوردن گرفته تا مهمانی کردن و مهمان شدن مزاح و نرد و شطرنج، گرمابه رفتن و خفتن و آسودن، نخجیر کردن و چوگان زدن و کارزار کردن، جمع مال و امانت نگاه داشتن، پرده خریدن، خانه خریدن، اسب خریدن، زن خواستن، فرزند پروردن، دوست گزیدن، اندیشه کردن از دشمن، فقیهی، تجارت، طب، نجوم، شاعری، خنیاگری، ندیمی، کاتبی، وزیری، سپه‌سالاری، پادشاهی و کارهای دیگر. به طوری که بسیاری از مظاهر اوضاع اجتماعی آن عصر را در قابوس‌نامه می‌توان جلوه‌گر یافت.

کتاب قابوس‌نامه و جامعیت آن هدف تعلیم و تربیت را در قرن پنجم هجری آشکار می‌کند که چگونه درس‌خواندگان، با معلوماتی کلی و شامل، پرورش می‌یافته‌اند. راست است که امروز وسعت دامنه علم امکان این‌گونه تحصیلات را از مردم عصر ما سلب کرده است؛ ولی وقتی برخی از متخصصان امروزی را که چون از رشته خود قدمی بیرون می‌نهند در هر دانش دیگر پیاده‌اند. با عنصرالمعالی قیاس می‌کنیم ارزش عقیده کسانی که در تعلیم و تربیت طرفدار تخصص محض نیستند، آشکار می‌شود. در سخنان امیر کیکاووس با همه وسعت اطلاعات و دانایی او، اثری از فضل‌فروشی نیست. وقتی با راستی و فروتنی خاص خود سخن می‌گوید، گویی دوستی مهربان است که نامه نوشته نه ناصحی ملامتگر و خود فروش؛ و به همین سبب گفتار او تلخی نصایح آمرانه را به همراه ندارد.

نکته‌ای دیگر که بر اعتقادات ما نسبت به سخنان امیر کیکاووس می‌افزاید، تکیه او بر تجارب زندگی است؛ به عبارت دیگر، نوشته‌های وی از آن گونه آرای نظری و خیالات خام نیست که در شنونده انکاری پدید آورد. بلکه بیش‌تر از واقعیتی سرچشمه می‌گیرد. از پیری که سخن می‌گوید، می‌نویسد «پیری، علتی است که هیچ طبیب داروی آن نداند الا مرگ» و او خود بدان دچار آمده، از او گله‌ها دارد.

این کتاب مکرر به طبع رسیده، از جمله در ایران هفت بار منتشر شده که چاپ پنجم توسط استاد سعید نفیسی به سال ۱۳۱۲ طبع و چاپ ششم به اهتمام دکتر عبدالمجید بدوی در تهران به سال ۱۳۳۵ انتشار یافته و همچنین در انگلستان جزو انتشارات اوقاف گیپ به‌اهتمام «روبن لوی» به سال ۱۹۵۱ منتشر شده و نیز چند بار در هند انتشار یافته است. نصیحت‌نامه مشهور به قابوس‌نامه تصحیح سعید نفیسی با ویراستاری عزیزالله علیزاده در سال ۱۳۸۵ در تهران منتشر شد. تصحیح قابوس‌نامه به کوشش غلامحسین یوسفی در سال ۱۳۴۵ منتشر شده است.